

WITALIJ ROSOWSKI* – LUBLIN

KATOLICKIE DUCHOWIEŃSTWO W WINNICY NA PODOLU W ŚWIETLE SPISU LUDNOŚCI Z 1795 ROKU

Winnica, położona nad rzeką Boh przy ujściu rzeczki Winniczki alias Wiszni, swoimi początkami sięga czasów panowania na Podolu książąt Koriatowiczów. Od końca XIV wieku aż do 1569 roku należała ona do Wielkiego Księstwa Litewskiego, a następnie przeszła we władanie Korony Polskiej. Znaczenie miasta wzrosło, gdy pod koniec XVI wieku zostały tu przeniesione z bardziej zagrożonego najazdami tatarskimi Braclawia sądy i inne instytucje województwa braclawskiego. Odtąd Winnica stała się stolicą wspomnianego województwa¹. Stan ten trwał do czasu upadku Rzeczypospolitej, która w wyniku rozbiorów została podzielona pomiędzy trzech zaborców Austro-Węgry, Prusy i Rosję. Winnica już po drugim rozbiorze w 1793 roku znalazła się w granicach Imperium Rosyjskiego i wkrótce została stolicą namiestnictwa, a od maja 1795 roku guberni braclawskiej. Po reformie administracyjnej cesarza Pawła I z grudnia 1796 roku Winnica utraciła status miasta gubernialnego i została włączona do guberni podolskiej jako miasto powiatowe².

W okresie przedrozbiorowym Winnica, podobnie jak całe województwo braclawskie, pod względem jurysdykcji kościelnej należały do diecezji łuckiej. Następnie interesujące nas terytorium zostało włączone do diecezji latyczowskiej utworzonej na mocy ukazu Katarzyny II z 6 września 1795 roku, który całkowicie zburzył dotychczasową strukturę Kościoła katolickiego pod zaborem rosyjskim³. Ordynariuszem diecezji latyczowskiej został mianowany bp Michał Roman Siera-

---

* Witalij Rosowski – dr historii, adiunkt w Ośrodku Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL.

¹ M. [Maryański], *Winnica*, w: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich* (dalej cyt. SGKP), t. 13, red. B. Chlebowski, Warszawa 1893, s. 553-554; E. Сецинский, *Приходы и церкви Подольской епархии*, Біла Церква 2009, s. 177-178.

² W. Marczyński, *Statystyczne, topograficzne i historyczne opisanie gubernii podolskiej*, t. 3, Wilno 1823, s. 107; P. J. Bykowski, *Miasto Winnica dawniejsze i współczesne*, „Tygodnik ilustrowany”, t. X (1880) s. 174; SGKP, t. 13, s. 557; Сецинский, *Приходы*, s. 178.

³ W. Osadczy, *Latyczowska diecezja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, Lublin 2004, kol. 552.

kowski⁴. Dopiero po śmierci cesarzowej w 1798 roku przywrócono dawną organizację diecezji. W wyniku zmian, jakie zaszły po nowym rozgraniczeniu diecezji, Winnica znalazła się w granicach biskupstwa kamienieckiego, które odąd obejmowało terytorium guberni podolskiej.

Katolicycy duchowni pojawili się na stałe w tym mieście w pierwszej połowie XVII wieku. Pierwsi byli ojcowie jezuiti, sprowadzeni do Winnicy około 1610 roku przez starostę winnickiego Walentego Aleksandra Kalinowskiego, a później dominikanie, którzy przesiedlili się do miasta pod koniec lat 30-tych z pobliskiego Czerlenkowa⁵. Ostatni, jak zaznaczył E. Iwanowski, trudnili się wyłącznie pracą kaznodziejską i obowiązkami parafialnymi, pomagając w tym jezuitom, którzy do kasaty prowadzili rozległą miejscową parafię oraz szkoły⁶. Wybuch powstania kozackiego pod wodzą B. Chmielnickiego w 1648 roku oraz późniejsza okupacja Podola przez Turków zmusiły zakonników do opuszczenia miasta na ponad pół wieku. Dopiero na początku XVIII wieku mogli oni znów powrócić do Winnicy i rozpocząć swoją działalność. W 1745 roku dołączyli do nich ojcowie kapucyni, którym kościół i klasztor ufundował starosta winnicki Ludwik Kalinowski⁷. Warto podkreślić, że w latach 1758-1768 również dominikanie otrzymali nową murywaną świątynię i klasztor zbudowane przez sędziego ziemskiego Michała Grocholskiego⁸. Niezastąpioną stratą dla miasta i całego regionu była kasata zakonu jezuitów w 1773 roku. Po likwidacji jezuickiej placówki w Winnicy, jak podaje W. Marczyński, obowiązki parafialne w kościele pojezuickim przez dłuższy czas prowadzili księża diecezjalni. Dopiero w późniejszych latach (prawdopodobnie pod koniec XVIII w.) parafia została przeniesiona do kościoła dominikańskiego

⁴ Sierakowski Michał Roman herbu Dołęga (10 VIII 1748 w Twierdzy – 1802 w Humaniu), uczył się we Lwowie, gdzie w 1772 roku otrzymał święcenia kapłańskie; od 1778 roku został sufraganiem diecezji przemyskiej, a po zniesieniu sufraganii w 1786 roku udał się na Ukrainę, gdzie uzyskał probostwo humańskie, zwolennik konfederacji targowickiej; w latach 1795-1798 z nominacji ces. Katarzyny II został biskupem diecezji latyczowskiej, a następnie biskupem reaktywowanej diecezji kamienieckiej. T. Śliwa, *Sierakowski Michał Roman*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 37, Warszawa 1996, s. 288-291.

⁵ S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 3: *Kolegia i domy założone w drugiej dobie rządów Zygmunta III, i za rządów Władysława IV, 1608-1648*, Kraków 1905, s. 1081-1087; J. M. Giżycki (Wołyńskiak) *Zniesione kościoły i klasztory rzymsko-katolickie przez rząd rosyjski w wieku XIX-tym w diecezji łuckiej, żytomierskiej i kamienieckiej (gub. wołyńskiej, kijowskiej i podolskiej)*, „Nova Polonia Sacra”, 1 (1928) s. 258-259; tenże, *Wykaz klasztorów dominikańskich prowincji ruskiej*, cz. 2, Kraków 1923, s. 264-267; M. Симашкевич, *Римское католичество и его иерархия в Подолии, Каменец-Подольск 1872*, s. 197.

⁶ E. Iwanowski (Heleniusz), *Pamiętki polskie z różnych czasów*, t. 2, Kraków 1882, s. 145.

⁷ R. Prejs, *Kapucyni na Ukrainie. Zarys dziejów*, Kraków 2009, s. 25; J. Marecki, *Najstarszy z zachowanych inwentarzy klasztoru kapucynów w Winnicy*, w: *Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Olszańskiemu ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, red. J. Wołczański, Kraków-Kamieniec Podolski 2001, s. 91-92, 97; J. L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 1, Wrocław 1985, s. 237; Giżycki, *Zniesione kościoły*, s. 271-272; *Вінницький капучинський монастир*, Вінниця 1995, s. 26-33, 113.

⁸ Giżycki, *Zniesione kościoły*, s. 260; tenże, *Wykaz klasztorów*, s. 269.

i powierzona zakonnikom⁹. Wiadomo też, że po pożarze kościoła pojezuickiego w 1778 roku, funkcję świątyni parafialnej przez kilka lat pełnił kościół kapucyński¹⁰. W tej sytuacji pod koniec XVIII wieku w Winnicy katolicy obrządku łacińskiego mieli do dyspozycji własną parafię i dwa kościoły zakonne ojców dominikanów i kapucynów.

Ponadto, przed włączeniem tych ziem do Rosji, na terytorium Braclawszczyzny większość cerkwi należała do Kościoła unickiego¹¹. Na przykład w Winnicy w tym czasie było kilka cerkwi: soborna Kosmy i Damiana z 1756 roku (należała do unitów do 1772 roku), św. Mikołaja z 1746 roku na Starym Mieście, Św. Trójcy z 1785 roku, Jana Ewangelisty z 1783 roku na przedmieściu Pedki (Futory Małe), jako filia cerkwi Pokrowskiej (ostatnia spłonęła pod koniec XVIII w.) oraz św. Jerzego z 1726 roku na przedmieściu Futory Wielkie¹². Z ustanowieniem tu władzy rosyjskiej niemal od razu przystąpiono do planowej i przymusowej akcji przyłączenia unitów na łono Cerkwi prawosławnej. Na Braclawszczyźnie przyjęła ona niewyobrażalne rozmiary. Według doniesień biskupa Wiktora Sadkowskiego z Winnicy stanem na początek lipca 1795 roku w guberni braclawskiej z ponad 1400 cerkwi w unii pozostawało jeszcze około 10 świątyń¹³. Wkrótce i te cerkwie zostały odebrane unitom, a jedynym znakiem obecności Kościoła unickiego na wschodnim Podolu było kilka dziesiątków księży, którzy nie zgodzili się przejść na prawosławie i zostali pozbawieni swoich parafii¹⁴.

Z tego okresu pochodzi interesujące nas źródło – spis ludności (rewizja dusz) z 1795 roku, który po raz pierwszy objął również ziemie przyłączone do Rosji po ostatnich dwóch rozbiorach Polski. Była to z kolei V rewizja dusz w Imperium Rosyjskim, zarządzona na mocy ukazu Katarzyny II z 23 czerwca 1794 roku. Spisy te przeprowadzano głównie dla celów fiskalnych. Jest to jedno z najciekawszych i najcenniejszych źródeł do badań genealogicznych, jak również do badań nad strukturą społeczno-zawodową i wyznaniową ówczesnego społeczeństwa. Imienny spis obejmował nie tylko chłopów i czeladź, kupców, mieszczan i rzemieślników, ale również szlachtę (dziedziczną, okoliczną, czynszową i kontraktową). Ponadto osobno wyróżniał Żydów, Karaimów, Cyganów i Tatarów, jak również lekarzy i nauczycieli oraz osób duchownych według wyznań, służbę kościelną i klasztorną, ubogich i sierot.

Materiały wspomnianego spisu z 1795 roku zachowały się również w zasobach Państwowego Archiwum Obwodu Winnickiego (Державний архів Вінницької області, dalej cyt.: ДАВО). Dotyczą one głównie 8 powiatów (Berszada, Win-

⁹ Marczyński, *Statystyczne*, s. 111; Giżycki, *Wykaz klasztorów*, s. 267.

¹⁰ Gadacz, *Słownik*, t. 1, s. 238.

¹¹ Na przykład według danych na podstawie wizytacji z 1782 roku w Winnicy i Futorach Winnickich unicy mieli trzy cerkwi. Zob. M. Radwan, *Socjografia Kościoła greckokatolickiego na braclawszczyźnie i kijowszczyźnie w 1782 roku*, Lublin 2004, s. 85-87.

¹² Сецинский, Приходы, s. 178-180, 184-185; SGKP, t. 13, s. 553, 560.

¹³ И. Я. Сулковский, Судьбы православия в Подолии в период унии, w: *Труды Подольского церковного историко-археологического общества*, вып. 12, ред. Е. Сецинский, Каменец-Подольск 1916, s. 110.

¹⁴ Tamże, s. 110-111.

nica, Hajsyn, Lityn, Latyczów, Lipowiec, Mohylów Podolski, Skwira i Tulczyn) guberni braclawskiej oraz pojedynczych powiatów namiestnictwa podolskiego (Wierzbowiec) i wozniesieńskiego (Olhopol), a także niektórych miejscowości guberni izjasławskiej (miasteczko Chodorków, powiat Radomyśl)¹⁵. W 2003 roku został nawet opublikowany pierwszy tom rewizji dusz guberni braclawskiej z 1795 roku obejmujący 10 wsi powiatu berszadzkiego¹⁶.

Prezentowane niżej fragmenty spisu ludności miasta Winnicy z 1795 roku, które są przechowywane w archiwum winnickim w zespole nr 603 (Winnickiej powiatowej rewizyjnej komisji), dotyczą osób duchownych wyznania katolickiego i ich rodzin (w przypadku kapłanów unickich). Zostały one sporządzone na odpowiednich formularzach w dwóch językach – rosyjskim i polskim. Niniejsza publikacja obejmuje wyłącznie wersję polskojęzyczną. Rejestr ten wymienia imię, nazwisko i imię ojca poszczególnych zakonników i księży, ich pochodzenie społeczne, wiek oraz pełnioną funkcję. Poza tym dane o duchowieństwie unickim zawierają również informacje o ich rodzinach: imię żony i jej ojca, dalej imiona synów i córek w porządku starszeństwa w obrębie płci, z podaniem wieku przy każdej z osób.

Według spisu ludności z 1795 roku w Winnicy wraz z przedmieściami zamieszkiwało 1 233 rodziny, liczące 6 625 osób, w tym 3 415 mężczyzn i 3 210 kobiet. Wśród mieszkańców największą grupę stanowili mieszcianie chrześcijańskie (669 rodzin, 4 311 osób), Żydzi (313 rodzin, 1 178 osób) i szlachta (219 rodzin, 913 osób)¹⁷. Spośród duchowieństwa winnickiego najwięcej było katolików obrządku łacińskiego – 19 zakonników (dominikanów i kapucynów) i jeden ksiądz diecezjalny. O połowę mniej było wówczas duchownych wyznania prawosławnego (10 osób)¹⁸. Ponadto w miejscowym prawosławnym żeńskim monasterze Zwiastowania NMP było pięć mniszek¹⁹, a na przedmieściach Winnicy wraz z rodzinami mieszkali dwaj kapłani unicy, którzy zostali pozbawieni parafii²⁰. Dane te jednoznacznie wskazują na znaczną dominację duchowieństwa katolickiego w Winnicy pod koniec XVIII wieku. Świadczy to również o roli i znaczeniu jakie wówczas odgrywał Kościół katolicki na tych ziemiach.

W czasie sporządzenia spisu w klasztorze dominikanów w Winnicy przebywało 7 zakonników: przełożony klasztoru zwany przeorem i jego zastępca oraz czterech kapłanów i jeden brat zakonny. Średnia wieku w tym klasztorze wynosiła 49,5 lat życia. Najmłodszym dominikanin miał 24 lata, a najstarszy 68 lat. Z ko-

¹⁵ Dokładny rejestr tych spisów zob. Ю. Легун, О. Петренко, *Матеріали ревізійного перепису населення 1795-1796 рр. у фондах Державного архіву Вінницької області*, Вінниця 2005, s. 71.

¹⁶ Ю. Легун, О. Петренко, *Ревізійний перепис населення 1795 р.: Брацлавська губернія, ч. 1: Бершадський повіт, т. 1: Ревізійні списки селян сіл: Крикливець, Крушинівка, Луговате, Любашівка, Ободівка, Поташня, П'ятківка, Татарівка, Христище, Яланець*, Вінниця 2003, ss. 284.

¹⁷ Zob. ДАВО, Ф. 603, оп. 1, спр. 7, к. 166-167.

¹⁸ Тамże, к. 9-20.

¹⁹ Przełożoną klasztoru była wówczas szlachcianka Zawadzka Jewhenia, c. Antoniego (ur. 1749). Тамże, к. 6.

²⁰ Тамże, к. 21-24.

lei znacznie liczniejszym był klasztor ojców kapucynów w Winnicy, w którym na dzień przeprowadzenia spisu mieszkało 12 zakonników: przełożony klasztoru zwany gwardianem, siedmiu kapłanów i czterech braci zakonnych. Średnia ich wieku była porównywalna do dominikanów winnickich (49,6 lat). W podobnym wieku (50 lat) był również proboszcz miejscowego kościoła parafialnego. Zgodnie z tym spisem wszyscy bez wyjątku duchowni rzymskokatolicycy mieli pochodzenie szlacheckie. Zupełnie inaczej wyglądała sprawa z duchownymi wyznania greckokatolickiego, którzy posiadali również rodzinę. Dlatego przygotowano dla nich nieco inny formularz, w którym znalazł się podział według płci. W tym czasie w Winnicy wraz z rodzinami mieszkało dwóch księży unickich, którzy nie zgodzili się przejść na prawosławie i zostali pozbawieni swoich parafii, o czym oczywiście zaznaczono w spisie. Kapłani ci w odróżnieniu od duchownych rzymskokatolickich byli nieco młodszy. Pierwszy miał 46, a drugi 38 lat. Obydwaj mieli również liczne rodziny – odpowiednio 5 i 9 dzieci.

W tym miejscu warto zaznaczyć, że wyjątkowość omawianego źródła polega na tym, że w dotychczasowej literaturze niewiele wiadomo o duchownych katolickich pracujących tu pod koniec XVIII wieku. Najstarsze z zachowanych spisów duchowieństwa diecezji łuckiej i kamienickiej pochodzą bowiem z początku XIX wieku. Należy też pamiętać, że burzliwe dzieje tych ziem w ciągu XIX i XX wieków przyczyniły się do znacznego rozproszenia lub wprost zniszczenia licznych archiwaliów kościelnych. Należy więc mieć nadzieję, że opublikowane spisy duchowieństwa katolickiego w Winnicy z 1795 roku przyczynią się nie tylko do pogłębienia wiedzy na temat historii obecności katolików w stolicy obwodu winnickiego, ale również zachęcą historyków do podjęcia nowych badań nad dziejami Kościoła katolickiego na dawnych kresach Rzeczypospolitej.

Drukowane tu pięć dokumentów pochodzą z Państwowego Archiwum Obwodu Winnickiego. Każdy z nich jest osobno zatytułowany i dotyczy odrębnej grupy osób duchownych wyznania katolickiego. Pierwsze dwa dokumenty dotyczą duchowieństwa zakonnego z winnickiego klasztoru ojców dominikanów i kapucynów. Trzeci dokument ukazuje stan rzymskokatolickiego duchowieństwa diecezjalnego. Natomiast dwa ostatnie zawierają wiadomości o duchownych greckokatolickich i ich rodzinach. Publikując tekst źródłowy zachowano układ dokumentów oraz ich wygląd i pisownię w oryginale. Kursywą zaznaczono tekst wpisywany ręcznie atramentem. W niektórych miejscach w nawiasach kwadratowych dodano brakujące słowa lub wyrazy.

EDYCJA ŹRÓDŁA

Spis katolickiego duchowieństwa miasta Winnicy z 1795 roku

Oryg.: Державний архів Вінницької області (Derżawnyj Archiw Winnyc'koji Oblasti), Фонд 603, опис 1, справа 7 (Fond 603, opis 1, справа 7).

Dokument 1

[k. 1r]²¹

WIADOMOŚĆ o Duchownych osobach klasztoru Męskiego [dominikańskiego]
ВЕДОМОСТЬ о Духовных лицах монастыря Мужескаго²²

[k. 2r]

WIADOMOŚĆ 1795 roku *Novembra 30 dnia Braclawskiej Gubernii znajdującego się w mieście Winnicy klasztoru Dominikańskiego Rzymskokatolickiego wyznania należącego do Biskupstwa Latyczowskiego*²³ *pod Zarządzeniem ks. Dominika Wyszyńskiego*²⁴ *Prowincyjała Ruskiej*²⁵ *Prowincyi Przełożony w tym klasztorze ksiądz Protazy Tomasza syn Jędrzejowski*²⁶.

²¹ Na odwrocie każdej ze stron jest tekst rejestru w języku rosyjskim, który odpowiada treści na następnej stronie w języku polskim. Wygląda to w ten sposób, że na rozkładówce widać od razu wersję rosyjską i polską danego wpisu.

²² Formularz z nadrukowanym tytułem w języku polskim i rosyjskim.

²³ Diecezja latyczowska została utworzona na mocy ukazy Katarzyny II z 6 września 1795 roku, który zburzył całkowicie dotychczasową organizację struktur Kościoła katolickiego na ziemiach polskich wcielonych do Rosji. Terytorialnie obejmowała ona gubernie podolską, braclawską i woźniesieńską. Ordynariuszem tej diecezji został bp Michał R. Sierakowski. Stolica Apostolska nie uznała tych zmian i po śmierci cesarzowej w 1798 roku nowy car Paweł I zlikwidował biskupstwo latyczowskie i przywrócił dawną organizację diecezjalną. Zob. Osadczy, *Latyczowska diecezja*, EK, t. 10, kol. 552.

²⁴ Wyszyński Dominik (około 1746 – przed 1836), doktor teologii, uczył się we Lwowie, następnie zarządzał szkołami zakonnymi we Lwowie, Podkarmieniu i Żółkwi; w latach 1772-1774 należał do zespołu misyjnego prowincji ruskiej; był przeorem w różnych klasztorach (1782 Tyśmienica, następnie przez dłuższy czas w Lubarze (1798-1807); od 1795 roku był prowincjałem prowincji ruskiej, w 1803 roku pełnił funkcję exprowincyjała, a w 1813 roku znów został prowincjałem; w 1781 roku we Lwowie opublikowano jego dwa kazania (Kazania na uroczystość Wszystkich Świętych, y oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny, pierwsze przy wstępie na archikatedrę metropolitalną lwowską, drugie pod czas pierwszej po odebraniu paliusza celebry ... Ferdynanda Onufrego Kieckiego, arcybiskupa metropolity lwowskiego miane). *Directorium Officii Divini ac Missarum ad usum Dioecesis Leceoriensis, Pro Anno Domini MDCCCII, Luceoriae [1802]*; Giżycki, *Wykaz klasztorów*, s. 4-5, 129; S. Brzozecki, *Misje ludowe dominikanów prowincji litewskiej w latach 1751-1826*, Lublin 2009, s. 260; Н. Сінкевич, *Laudare, benedicere, praedicare. Домініканський орден на Волині в кінці XVI - на початку XIX ст.*, Київ 2009, s. 355.

²⁵ Prowincja ruska pod wezw. św. Jacka z głównym ośrodkiem we Lwowie została wyłoniona z polskiej prowincji na początku XVII wieku (1612 r.). Po pierwszym rozbiórce Polski prowincja ta została podzielona, bowiem część klasztorów w Galicji Wschodniej i na Podolu galicyjskim została włączona do zaboru austriackiego. Ówczesny prowincjał Norbert Czajkowski musiał opuścić Lwów i wyjechać do Polski, gdzie około 1780 roku powstała osobna prowincja ruska z odrębnym prowincjałem skupiająca 12 klasztorów z kontrakty wołyńskiej, 7 – z mińskiej, 4 – z pińskiej, 13 – z podolskiej, 8 – z Białej Rusi i 4 – z kijowskiej. S. Barącz, *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*, t. 1, Lwów 1861, s. 346; Giżycki, *Wykaz klasztorów*, s. 1-3.

²⁶ Jędrzejowski Protazy (ur. 1741), zapewne profesję odbył we Lwowie, w 1774 roku był w klasztorze czortkowskim. *Inwentarz rękopisów biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Rękopisy 13001-13725*, t. 4, Wrocław 1972, s. 457, 459.

Na mocy wydanego 1794 roku dnia 23 czerwca JEJ IMPERATORSKIEJ MOŚCI, i do publicznej wiadomości podanego ukazu dałem tę wiadomość o zakonnikach znajdujących się w klasztorze pomienionym najrzetelniej nie wyłączając ani jednego.

	Lata zakonników	
– Przełożony klasztoru Ksiądz Protazy Tomasz syn Jędrzejowski z szlachty	54	Przeor
– Zakonnicy		
Ks. Cels Stanisława syn Sliwiński z szlachty	46	Suprpreor
Ks. Hilarion Andrzeia syn Pawłowski z szlachty	54	Spowiednik
Ks. Jacek Pawła syn Hłasko z szlachty	36	Kaznodzieja
Ks. Cyryll Kazimirza syn Mroczkowski z szlachty	65	Spowiednik
Ks. Laurenty Michała syn Bierozyński ¹ z szlachty	24	Promotor
Brat Grzegorz Antoniego syn Grabowski ² z szlachty	68	Posłusznik

X. Protazy Jędrzejowski Przeor klasztoru Winnickiego Dominikańskiego

Dokument 2

[k. 3r]

WIADOMOŚĆ o Duchownych osobach klasztoru Męskiego [kapucyńskiego]

кляштора капуцынскаго в городе Виннице

ВЕДОМОСТЬ о Духовных лицах монастыря Мужескаго

[k. 4r]

WIADOMOŚĆ 1795 roku *Dnia 30 Listopada Braclawskiej Gubernii Nachodzącego się w Mieście Winnicy Rzymskokatolickiego Wyznania Kapucyńskiego Klasztoru należącego do Latyczewskiej Eparchii zostającego pod Rządem Biskupa²⁷ [Michała Romana] Sierakowskiego Przełożony Kościoła Poncjana Pawła syn Szarkowski²⁸.*

²⁷ Warto podkreślić, że zgodnie z rosyjskim prawem biskupowi ordynariuszowi zostały podporządkowane wszystkie zakony działające na terenie danej diecezji. Ponadto po upadku Rzeczypospolitej Polska Prowincja Kapucynów, do której od 1754 roku należał również klasztor winnicki, została podzielona między zaborców. Bezpośrednią kontynuatką przedrozbiorowej Prowincji Polskiej została Prowincja Ruska (Roksolańska), którą powołano do życia dopiero w 1810 roku. Obejmowała ona klasztory kapucyńskie w granicach zaboru rosyjskiego, w tym również klasztor w Winnicy. R. Prejs, *Kapucyni, Bracia Mniejsi Kapucyni, Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum*, EK, t. 8, Lublin 2000, kol. 736-737; tenże, *Kapucyni na Ukrainie*, s. 19.

²⁸ Szarkowski Jan – o. Poncjana (28 II 1749 w Wizunach koło Kowna – 13 I 1814 w Winnicy), do zakonu wstąpił 19 XII 1767 roku w Rozwadowie, pełnił obowiązki kaznodziei w Warszawie (kolegiata św. Jana), Włodzimierzu Wołyńskim, Lublinie i Winnicy; w latach 1790-1793 był gwardianem w Krakowie, a następnie w Winnicy; w latach 1807-1811 pełnił funkcję definitora i prowincjała prowincji ruskiej; do śmierci redagował rubrycele tej prowincji oraz prowadził kronikę klasztoru w Winnicy. Nie został on uwzględniony przez o. J. L. Gadacza w wykazie gwardianów klasztoru winnickiego. Gadacz, *Słownik*, t. 1, s. 239; t. 2. Wrocław 1986, s. 327.

Na mocy wydanego 1794 roku dnia 23 czerwca JEY IMPERATORSKIEJ MOŚCI, i do publicznej wiadomości podanego ukazu dałem tę wiadomość o zakonnikach znajdujących się w klasztorze pomienionym najrzetelniej nie wyłączając ani jednego.

	Lata zakonników	
– Przełożony Kościoła		
Poncjan Pawła syn Szarkowski z szlachty	46	
– Zakonniki w tymże		
Czesław Samuela syn Podlecki ³ z szlachty	54	Gwardian
Michał Augustyna syn Gorecki ⁴ z szlachty	63	
Narcyz Grzegorza syn Hendrych ⁵ [z szlachty]	65	Wikary
Fulgenti Jozefa syn Woynarowski ⁶ z szlachty	47	-
Benewenut Jozefa syn Degin ⁷ z szlachty	35	-
Izaak Woyciecha syn Krakowski ⁸ z szlachty	29	Spowiednik
Feliks Joachima syn Polsimowski ⁹ z szlachty	35	Kaznodzieja
– Niemshalni Zakonniki		Spowiednik
Probus Grzegorza syn Selwink ¹⁰ z szlachty	67	Kaznodzieja
Szymon Eliasza syn Wazycki ¹¹ z szlachty	66	
Ugolin Piotra syn Zachalski ¹² z szlachty	55	
Cyryl Walentego syn Schyner ¹³ z szlachty	39	

¹ Wiadomo, iż około roku 1806-1807 o. Wawrzyniec Bierożyński pełnił funkcję prezydenta rezydencji dominikańskiej w Kulczynach. [J. M. Giżycki], *Spis ważniejszych miejscowości w powiecie starokonstantynowskim na Wołyniu*, Stary Konstantynów 1910, s. 193; tenże, *Wykaz*, cz. II, s. 107.

² W spisie profesów klasztoru łuckiego wymieniony jest niejaki Grzegorz Grabowski, ur. 1748 roku w miasteczku Janów diecezji chełmskiej, który profesję złożył w 1759 roku; przebywał w Łucku jeszcze w 1767 roku. Zob. Сінкевич, *Laudare*, s. 341, 344.

³ Podlewski Antoni – o. Czesław (9 XI 1741 w Wieliczce – 2 VI 1820 w Chodorkowie), do zakonu wstąpił 21 X 1760 roku w Uściługu; spełniał obowiązki kaznodziei, lektora, sekretarza prowincjalnego, gwardiana i definitora w różnych klasztorach. Gadacz, *Słownik*, t. 2, s. 184.

⁴ Gorecki Kazimierz – o. Michał (26 II 1732 w Warszawie – 3 VII 1798 w Winnicy), do kapucynów wstąpił 8 XI we Lwowie. Gadacz, *Słownik*, t. 1, s. 458.

⁵ Heinrich Jan – o. Narcyz (24 V 1731 w Drum lub Stvolinky w Czechach – 26 II 1813 w Winnicy), do kapucynów kustodii polskiej wstąpił 19 VI 1751 w Lubartowie; był przełożonym w Kunie, Chodorkowie, Śmile i Mariampolu. Gadacz, *Słownik*, t. 1, s. 150, 172, 225, 490; Marecki, *Najstarszy*, s. 98-99.

⁶ Woynarowski Łukasz – o. Fulgencjusz (13 X 1748 w Wyszku – 24 X 1799 w Lubartowie), do zakonu wstąpił 3 VII 1770 roku w Lubartowie, gdzie złożył śluby w 1771 roku; był kaznodzieją, mistrzem nowicjatu, wikarym i przełożonym. Gadacz, *Słownik*, t. 2, s. 437.

⁷ Degin Ludwik – o. Benwenuty (20 X 1765 w Synowo na Wołyniu – 16 VI 1796 w Zarwańce), do zakonu wstąpił 14 II 1782 roku w Uściługu, był kaznodzieją; pochowany w klasztorze winnickim. Gadacz, *Słownik*, t. 1, s. 376.

⁸ Krokowski Marcin – o. Izaak (11 XI 1765 w Litomyśli w Czechach – 26 VI 1813 w Białej Cerkwi), do kapucynów prowincji polskiej wstąpił 30 IV 1782 w Lubartowie; był kaznodzieją (m.in. Brusilów), wikariuszem i proboszczem. Gadacz, *Słownik*, t. 1, s. 633-634.

⁹ Być może chodziło o Podfilipskiego Józefa – o. Feliks (9 XII 1760 w Zatlucze koło Włodawy – 28 II 1811 w Winnicy), do zakonu wstąpił 7 VIII 1783 roku w Ostrogu; spełniał obowiązki kaznodziei, lektora i gwardiana. Gadacz, *Słownik*, t. 2, s. 182.

¹⁰ Ojciec Gadacz wymienia w indeksie imion zakonnych brata Probuse Kwiatkowskiego, urodzonego w Gdańsku (zm. 1804). Gadacz, *Słownik*, t. 2, s. 530. Natomiast kilka innych szczegółów o tym bracie podaje wizytacja generalna klasztoru kapucynów w Winnicy z 1799 roku. Zaznaczono tu, iż urodził się on 17 V 1720 roku w Gdańsku, a do zakonu wstąpił 14 V 1755 roku. Marecki, *Najstarszy*, s. 100.

¹¹ Wodycki (Wadycki) Piotr – br. Szymon (1 VIII 1736 w Gorczycznej – 20 I 1798 w Winnicy), do kapucynów prowincji polskiej wstąpił 5 XII 1761 roku w Uściługu. Gadacz, *Słownik*, t. 2, s. 423.

¹² Chodzi o brata Hugolina – Kochanowski (Kochalski) Paweł (24 I 1741 w Zmiennicy koło Brzozowa - 19 XII 1811 w Lubieszowie), do kapucynów wstąpił 7 III 1765 roku w Rozwadowie. Gadacz, *Słownik*, t. 1, s. 579.

¹³ Schiner Walenty – br. Cyryl (1758 w Salzburgu w Austrii – 22 XI 1813 w Zbrzyżu), z pochodzenia Niemiec, do kapucynów prowincji polskiej wstąpił 30 XI 1776 w Lubartowie, był krawcem. Gadacz, *Słownik*, t. 2, s. 271.

Do tej wiadomości Poncján Pawła syn Szarkowski rękę przyłożył

Dokument 3

[k. 7r]

WIADOMOŚĆ o Świeckim Duchowieństwie Rzymskokatolickiego obrządku
ВЕДОМОСТЬ о светскомъ Римско-Католическомъ Духовенстве *Пработа*
[Никодема] Мокрыцага²⁹ в городе Виннице

[k. 8r]

WIADOMOŚĆ 1795 roku *Novembra 30 dnia Braclawskiej Gubernii w Mieście Winnicy o Parafialnym Kościele Rzymskokatolickim do Lityńskiej³⁰ Diecezji należącym w Zarządzeniu Biskupa [Michała Romana] Sierakowskiego nachodzącym się Przełożony w tymże Kościele Proboszcz Nikodem Jędrzeja Syn Mokrzycki.*

²⁹ Mokrzycki Nikodem (5 IX 1743 w województwie kijowskim – po 1795), do zakonu jezuitów wstąpił 10 X 1760 roku w Ostrogu, studia filozoficzne ukończył w Jarosławiu (1763-1766), a teologiczne – w Lublinie (1770-1773); po kasacie zakonu w latach 1774-1783 pracował jako prefekt szkół winnickich, następnie uzyskał w Szkole Głównej doktorat z teologii i patent na rektora wydziału szkolnego KEN; później pełnił funkcje rektora szkoły w Winnicy i wydziału ukraińskiego; w 1787 roku został zwolniony i przeszedł na emeryturę; pozostał w Winnicy na stanowisku proboszcza. Zob. K. Mrozowska, *Listy z prowincji: korespondencja wizytatorów generalnych, rektorów i nauczycieli ze Szkołą Główną Koronną: 1779-1794*, Warszawa 1998, s. 45; L. Grzebień, *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, Kraków 1996, s. 435. W kronice klasztoru kapucyńskiego w Winnicy wspomina się, że ksiądz kanonik Mokrzycki 8 kwietnia 1793 roku w kościele kapucyńskim po złożeniu przysięgi na wierność Rosji przez duchowieństwo, szlachtę i urzędników województwa braclawskiego, zaintonował hymn Te Deum. I. Шипович, *Летонисъ Винницкаго капуцинскаго кляштора*, «Подольскія епархіальныя ведомости», 1902, s. 760-761.

³⁰ Powinno być diecezji łatyczowskiej.

Na mocy wydanego 1794 roku dnia 23 czerwca JEJ IMPERATORSKIEJ MOŚCI, i do publicznej wiadomości podanego ukazu, dałem tę wiadomość o sobie i o należącym do tego kościoła duchowieństwie najrzetelniej bez wszelkiego zatajenia.

	Lata świeckiego duchowieństwa
<i>Proboszcz Nikodem Jędrzeja syn Mokrzycki z szlachty</i>	50

Duchowienstwa więcej żadnego przy tym kościele nie ma na teię podpisują własną ręką Nikodem Mokrzycki P[roboszcz] W[innicki].

Dokument 4

[k. 21r]

WIADOMOŚĆ o Prezbiterach i innych duchownych do cerkiewnej posługi należących [przedmieścia Stara Winnica, wyznania greckokatolickiego]
ВЕДОМОСТЬ о священно и церковно служителях города Винницы старого предместья униатскаго

[k. 22r]

WIADOMOŚĆ 1795 roku *Miesiąca Oktobra 30 dnia Braclawskiej Gubernii w Mieście Winnicy, żyjący na Starym mieście Grekounickiego wyznania oddalony od Parochii Ksiądz Michey Jakuba syn Bagocki*³¹.

Na mocy wydanego 1794 roku dnia 23 czerwca JEJ IMPERATORSKIEJ MOŚCI, i do publicznej wiadomości podanego ukazu, dałem tę wiadomość o sobie i o innych duchownych do tej cerkwi należących z rodziną płci obojej.

	Męskiej płci	Nie- wieściej	
	Lata		

³¹ Według E. Sicińskiego był on ostatnim unickim parochem cerkwi parafialnej na przedmieściu zw. Starą Winnicą, gdzie była drewniana cerkiew pod wezw. św. Mikołaja zbudowana w 1746 roku. Сецинский, *Приходы и церкви*, s. 180.

<i>Ksiądz Michey Jakuba syn Bagocki, Grekouniac- kiego wyznania oddalony od Parochii u niego Żona</i>	46		
<i>Ewdokia Fetorowa córka u nich Dzieci</i>		36	
<i>Syn Jan córki</i>	17		znayduie się przy Oycu
<i>Aleksandra</i>		14	
<i>Tatianna</i>		10	
<i>Helena</i>		5	
<i>Teodora</i>			miesiący 6

Dla wiadomości tej Grekounickiego wyznania Ksiądz Michey Jakuba Syn Bagocki ręką własną podpisał się.

Dokument 5

[k. 23r]

WIADOMOŚĆ o Prezbiterach i innych duchownych do cerkiewnej posługi należących [miasta Winnicy, wyznania grekokatolickiego]

ВЕДОМОСТЬ о священно и церковно служителяхъ [города Винницы униатскаго]

[k. 24r]

WIADOMOŚĆ 1795 roku *Miesiąca Oktobra 30 dnia Braclawskiej Gubernii w Mieście Winnicy, żyjący na Przedmieściu Pedkach*³² *Grekouniackiego wyznania oddalony od Parochii Ksiądz Daniel Aleksego syn Obertyński*³³.

³² Miejscość ta, podobnie jak inne przedmieścia Winnicy, w 1640 roku otrzymała od króla Władysława IV prawo magdeburskie. Drewnianą cerkiew pod wezw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty w tej miejscowości zbudowano w 1783 roku i do 1795 roku była ona filialną świątynią Pokrowskiej cerkwi parafialnej w Winnicy. Сецинский, *Приходы*, s. 184; *Историко-статистическое описание прихода и церкви предградія города Винницы Педекъ и приписной деревни Тяжиловъ*, „Подольскія Епархіальныя Ведомости”, 1869 № 7, s. 296.

³³ Według informacji zawartych w „Podolskich eparchialnych wiadomościach” cerkiew ta od 1783 roku aż do momentu ostatecznego przyłączenia dawnych parafii unickich na prawosławie obsługiwał duchowny unicki niejaki Simeon Obertyński. Tamże, s. 297. Chodzi tu prawdopodobnie o interesującego nas kapłana. Ksiądz Obertyński pozostał w unii do końca życia, bowiem kapucyński kronikarz wspomina o nim kilka razy. Po raz pierwszy pod data 2 sierpnia 1825 roku, gdy podczas uroczystości odpustowych na święto Matki Bożej Anielskiej unickie i łacińskie duchowieństwo wspólnie odprawili uroczyste nabożeństwo. W tym dniu ksiądz Obertyński przy udziale chóru sprawował mszę wotywną. Nieliczni unicy księża, którzy nie zgodzili się przejść na prawosławie i zostali pozbawieni własnych świątyń, ostatecznie uzyskali pozwolenie na sprawowanie liturgii w kościołach rzymskokatolickich. Kolejny raz interesujący nas kapłan pojawia się pod datą 19 czerwca 1826 roku, gdy do Winnicy przybył biskup kamieniecki Franciszek Borgiasz Mackiewicz z bullą od papieża ustanawiającą rok jubileuszowy. W tych uroczystościach aktywną rolę odgrywał ksiądz Obertyński, który przyjął z rąk biskupa wspomnianą bullę i uroczystie niósł ją w procesji do kościoła dominikańskiego. Nieco później kronikarz podał, że ks. Obertyński świętował w kościele ojców

Na mocy wydanego 1794 roku dnia 23 czerwca JEY JMPERATORSKIEY MOŚCI, i do publiczney wiadomości podanego ukazau, dałem tę wiadomość o sobie, i o innych duchownych do tey cerkwi należących z rodziną płci oboiey.

	Męskiey płci	Nie -wieściey	
	Lata		
<i>Xiądz Daniel Alexego Syn Obertyński, Greckouniackiego wyznania oddalony od Parochyi</i>	38		
<i>U niego Żona Helena Jakoba Córka U nich Dzieci Synowie</i>		36	
<i>Ignacy</i>	10		<i>znayduią się przy Oycu</i>
<i>Paweł</i>	7		
<i>Jan</i>	<i>mies. 6</i>		
<i>Córki</i>			
<i>Anna</i>		15	
<i>Tatiana</i>		13	
<i>Helena</i>		11	
<i>Maria</i>		9	
<i>Katarzyna</i>		4	
<i>Teodoria</i>		2	

Dla wiadomości tey Greckounickiego wyznania Xiądz Daniel Alexego Syn Obertyński ręką własną podpisał się.

---

kapuscynów swój jubileusz 50-lecia kapłaństwa. Шипович, *Летопись*, s. 766-768, 770. Relacje te świadczą o tym, że kapłan ten zajmował bardzo ważną pozycję wśród duchowieństwa katolickiego w Winnicy.